

A II. Bécsi döntés nyomán Partium és Észak-Erdély területei visszatértek az anyaországhoz. A bevonulás után a mintegy 1000 kilométer hosszú határszakasz őrzése rögtön megkezdődött. A határvédelemben közreműködő alakulatok eltérő megnevezésével találkozhatunk: határvadász zászlóalj, határvadász zászlóalj hegyi ütege, határvédelemben közreműködő gyalog zászlóalj, határvadász zászlóalj erődcsázada, hegyi felszerelésű határvadászok, hegyivadász zászlóalj, székely ha-tárvédelmi erők, határőr zászlóaljok, stb. 1943-ban azonban az összes katonai alakulat a Székely Határvédelmi Erők alárendeltségébe került.

A II. Bécsi döntés következtében — partiumi és észak-erdélyi területek visszacsatolása nyomán — az Magyarország geopolitikai helyzete és térszerkezete módosult¹, amelyet tovább bonyolított Délvidék és Muraköz visszatérte.²

Magyar határvédelem a trianoni békediktátum után

A trianoni békediktátum által megcsonkított Magyar Királyság határőrizeti szervezetei — a Magyar Királyi Vámórség, majd a Magyar Királyi Határórség, végül pedig a honvéd határvadászok³ — lényegében kettős feladatot láttak el. Legális feladatként, megvalósították az államhatár őrzését, ennek részeként a zöldhatár őrzését és a határrend betartatását, valamint a távolsági- *(a távolsági határforgalom ellenőrzését az 1919-ben államosított Magyar Királyi Állami Rendőrség, majd Magyar Királyi Rendőrség végezte. a szerk.)*⁴ és a kishatárforgalom ellenőrzését.⁵ Rejtett feladatként e szervezetek álcájában katonai erőket rejtettek el a határ mentén⁶ *(Az álcázásra azonban a fegyverkezési egyenjogúság kimondása nyomán már nem volt szükség, ezt követően integrálták a Magyar Királyi Határórséget a Magyar Királyi Honvédségbe. a szerk.)*⁷ E katonai erők feladatát alkotta az ellenséges támadás első csapásainak a felfogása és az ellenséges előrenyomulás lassítása⁸ a Magyar Királyi Honvédség fő erőinek megérkezéséig.⁹ E célból a magyar haderő 1/3-a, minden harmadik gyalog ezred a határőrizeti szervezetek (Magyar Királyi Vámórség, majd Magyar Királyi Határórség) fedésében tevékenykedett.¹⁰ *(Karl von CLAUSEWITZ hadtudományi munkásságában megfogalmazottak szerint még a XIX. században nyilvánvalóvá vált, hogy a határőrizeti teendőkre bevont katonai alakulatok elveszítik harcértéküket, mivel a határőrizeti teendők eredményes megvalósítása érdekében meg kellett válniuk a nehézfegyverzetüktől, illetve a határmenti — viszonylag keskeny sávban — apró szervezeti egységekre bontva kellett elhelyezkedniük. Ezért Az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét társországában, így a Magyar Királyságban is a határok őrzésének feladatköre rendvédelmi testületekhez került. A trianoni békediktátum után azonban gyökeresen megváltozott a helyzet, mivel a nehézfegyverzetre vonatkozó korlátozás és a 35 000 fővel engedélyezett honvédségi létszám nem tette lehetővé, hogy fegyveres konfliktus esetén a magyar haderő megvédje a hazát, hiszen a kisantant államok hadereje országonként a magyar haderőnél sokkal jelentősebb volt, és a kisantant államok vezérkarai már békeidőben összehangolták a hadműveleti terveiket Magyarország lerohanása céljából. A magyar vezetés számára nyilvánvaló volt, hogy a rejtett és a nyílt magyar haderő együttesen sem képes a kisantant katonai erejével eredményesen szembeszállni. Ezért a magyar vezetés arra törekedett, hogy egy esetleges fegyveres konfliktust diplomáciai úton oldjon meg. Azért volt jelentősége a határ mellé telepített rejtett alakulatoknak, mert azok lassíthatták az ellenséges előrenyomulást. Az idő pedig fontos tényező volt, mert az ipari centrumok közelébe került államhatárok miatt azokat a támadók rövid időn elfoglalhatták volna. Ezzel pedig megakadályozhatták azt a termelési tevékenységet, amelynek a termékeivel a hátszágban behívott népesség felszerelhető lett volna a további ellenállás kifejtése érdekében. Az ellenséges előrenyomulás lassítása egyben arra is lehetőséget teremthetett, hogy a hátszágban a lakosság mozgósításával olyan katonai erőt hozzanak létre, amely megakadályozhatta volna a Magyar Királyság gyors és teljes elfoglalását. Ezáltal pedig a magyar diplomácia számára kedvezőbb helyzetet teremthettek az egyezkedés érdekében. Ezért a magyar vezetés arra törekedett, hogy a határ mentén rejtett katonai alakulatokat helyezzen el. Lényegében ebből a célból jött létre a Magyar Királyi Vámórség majd az utódszervezete is. A fegyverkezési egyenjogúság visszanyerése nyomán a fedett alakulatok rejtése értelmét veszítette, így azokat a fedőszervezetükkel együtt integrálták a magyar haderőbe. a szerk.)*¹¹

A trianoni békediktátum következményeként a magyar határőrizet militarizálódott. A fegyverkezési egyenjogúság visszanyerése nyomán pedig 1938. X. 1-től a Magyar Királyi Határórség a honvédelmi tárca alárendeltségébe került, ahol határvadász alakulatokká szerveződtek és a határőrizet mellett a határvédelmet is ellátták. A Magyar Királyi Határvadászok szervezetén belül a határőrizeti

feladatokat nevezték határszolgálatosoknak. A határszolgálatos személyi állomány ruházata, személyi fegyverzete megegyezett ugyan a szervezet többi részében szolgálattal teljesítőkével, azonban a határőrizeti feladatokat ellátók szervezete, a személyi állomány képzettsége, szolgálati rendje már eltérő volt. A „kettős szervezésű” Magyar Királyi Határőrség egyik része — a határszolgálatosok — alkalmas volt a zöldhatár őrzetére, másik része rendes gyalogalakulat volt, tüzérséggel, aknavetőkkel stb. Ezzel viszont a Magyar Királyi Honvédség feladatától rendszeridegen tevékenységet ellátó szervezet — legalább is a határszolgálatosok tekintetében — is a véderő részévé vált.¹² A határok őrzésére és védelmére a korábbi határőr kerületekből 1938. X. 1-vel 8 határvadász dandárt szerveztek¹³ a területileg illetékes hadtest-parancsnokság alárendeltségében, amelyek irányítása alatt összesen 24 határvadász zászlóalj állt.¹⁴ 1938-tól a határ őrezredek a 15., 16., 17., 18., 19., 20. és a 21. hadrendi számmal illeszkedtek a gyalog ezredek sorába.

A terület-visszacsatolások során Felvidék és Kárpátalja visszatérésekor módosult a határvadász alakulatok elhelyezése is.¹⁵ A visszatért területek kapcsán módosították a haderő szervezetét, illetve disszlokációját.¹⁶ A magyar haderő szervezete és területi elhelyezkedése a II. Bécsi-döntés nyomán ismét módosult.¹⁷

Határvédelem megszervezése a II. Bécsi-döntés után

A II. Bécsi-döntést követően a határvadászok részt vettek az erdélyi bevonulásban. Az 1940. IX. 3-án az erdélyi területek visszacsatolásában résztvevő határvadász zászlóaljak a bevonulásuk után a kijelölt állomáshelyeikre települtek. Itt a lehető legrövidebb idő alatt megszervezték az ideiglenes védőkörleteiket, ellátták a határőrizetet, és a határvédelmet. Őrseik felzárkóztak a határra, illetve a demarkációs vonalra. *(A terület-visszacsatolások során a magyar határőrizeti erők határszolgálatos része a trianoni határvonalon maradt, ahol a hadműveleti záróvonal teendőit látta el a katonai közigazgatás működése során. Ez alatt az idő alatt a magyar határőrizeti erők határbiztosító része a Magyar Királyi Honvédség érintett alakulataival együtt vonult be a visszacsatolt területre és az új határvonalon helyezkedett el, ahol — a honvédség műszaki alakulatainak a segítségével — kialakította a határszolgálatosok elhelyezési körleteit. A katonai közigazgatás befejezését követően pedig a határőrizeti erők határszolgálatos része a trianoni határról az új határvonalon számukra kialakított elhelyezési körletekbe települt át, ahol megvalósították az új határvonalak őrzését. a szerk.)*¹⁸

A katonai vezetés megkezdte a visszatért területek betagozását a katonai közigazgatásba és megkezdte a haderő területi szervezését. A katonaföldrajzi szempontból eltérő és változatos országgrész beintegrálása — a korlátozott lehetőségekkel rendelkező — Magyar Királyi Honvédség számára óriási szervezőmunkát és anyagi áldozatot jelentett.

A legfontosabb feladat a visszatért területek határának biztosítása és a honvédség szervezeti kereteinek kialakítása volt.¹⁹ A katonai területi szervezést a IX. kolozsvári hadtest felállítását jelentette²⁰. Ez volt az a keret, amely — a katonai közigazgatás megszűnése után —, az Erdélyben véglegesen elhelyezett csapattesteket fogta össze.²¹ Szükség esetén a bevonult seregtestek saját — stratégiaileg fontos helyeken elhelyezett — alegységeiket is igénybe vehették. E seregtesteken kívül a közel 1000 km-es határvonal közvetlen védelmében és őrzésében 19, az erdélyi bevonulásban részt vett határvadász zászlóalj is közreműködött.²²

A visszatért területeken három gyalog ezredet állítottak fel.²³ Hat határvadász zászlóalj (a 17., 19., 18., 27., 28., 30.) állományából jött létre a nagyváradi 25. honvéd gyalog ezred.²⁴

Szintén hat határvadász zászlóalj (6., 7., 8., 9., 12., 13.) állományából állt fel a 26. gyalog ezred Désen.²⁵

Szintén hat határvadász zászlóalj (1., 4., 5., 14., 15., 29.) állományából a marosvásárhelyi 27. gyalog ezredet állították fel.²⁶

Az 1. hadsereg-parancsnokság és a neki alárendelt seregtestek működése az új hadtest megalakításával befejeződött, visszatértek békehelyőrségeikbe. Feladatkörüket a IX. kolozsvári hadtest-parancsnokság vette át. Az új hadrend szerint a hadtest három 2 ezredes dandárral, gyalog dandár-parancsnoksággal.²⁷ a nagyváradi 25. dési 26. és a marosvásárhelyi 27.-el és különböző a nekik alárendelt alosztályokkal rendelkezett volna. A dandárok állományát 18 megszüntetett határvadász zászlóalj adta. A tervezett három seregtestből, a szűkös erőforrások miatt, csupán kettőt sikerült hadrendbe állítani. A dandárok egy-egy gyalog ezrede és tüzér osztálya mozgósítás esetén ikreződött. A békehadrendben szereplő hadtestkötelékbeli gyalog ezredek és tüzér osztályokból — az ezred-parancsnokhelyettes, illetve az osztály-parancsnokhelyettes vezetésével — kivált a tényleges állomány fele, velük került felállításra a gyalog ezred ikrezrede, amelynek hadrendi száma harminccal magasabb volt, to-

vábbá egy másik tüzér osztályt is. A tüzér osztályok hadrendi számukat megtartva két osztályos tüzér ezreddé alakultak át.²⁸

A hadtest-közvetlen alakulatokat²⁹ csak nagy nehézségek árán tudták felállítani, ezért az ország egész területéről helyezték át ide alakulatokat.³⁰ Az úgynevezett „Fővezérség közvetlen” alakulatok is települtek Erdélybe.³¹ A hadtest közvetlen alakulatok tervezett felállítása tovább folytatódott. Az alakulatok a hadtestük római számát kapták meg. A gyalogdandárok 1942. II. 17-én könnyű hadosztály elnevezést vették fel.³² Évek során egyre több város laktanyája népesült be. 1943. X. 1-jén a 25. könnyű hadosztályt gyaloghadosztállyá szervezték át.³³

A dandárok alárendeltségében lévő gyalogezredek egy-egy zászlóalját különleges határvédelmi feladatokkal bízták meg, s ezért magasabb állományon tartották őket. Ezt a lépést elsősorban a Román Királysággal szemben húzódó, sebezhetőbb dél-nyugati határvonal tette szükségessé.³⁴

1940. XII. 1-től a határvédelmet a határvadász alakulatok látták el, amelyek betagozódtak az erdélyi biztosító erőkbe. A IX. hadtest kiegészítési területén, Váradlestől a Borsai-hágóig 7 határvadász zászlóalj (a 22., 23., 34., 24., 32., 21., 33.), és három újonnan felállított határvadász portyázó osztály: 59., 61., és a 60. tevékenykedett. A 2. határvadász zászlóalj a VIII. hadtest (Kassa) és a 8. határvadász dandár (Munkács) alárendeltségébe tartozott. Az 1943. évi átszervezéskor két portyázó osztály kapott egy utász századot. Így állt fel Kolozsváron a 60. és a 61. határvadász utász század.³⁵

A tényleges határőrzést a portyázó századok személyi állománya, azaz a határszolgálatosok végezték. A portyázó század század-parancsnokságból és őrsökből állt. Az őrsök állandó járőrmenetekkel (portyázással) végezték a határvonal őrzését. Az századok vagy a határvadász zászlóaljak alárendeltségébe tartoztak, vagy két század fölött osztály-parancsnokságot szerveztek. Ez általában a kiutalt határszakasz hosszától és a rendelkezésre álló erőtől függött. Az őrsök általában altiszt vezetésével működtek. A tisztek vezetése alatt lévő őrsöket tiszti őrsöknek nevezték. Kis őrs, ideiglenesen kikülönített őrs volt, általában hegyvidéken hozták létre. *(Ez a határőrzési szervezeti rendszer erőteljesen hasonlított a dualizmuskori határszéli csendőrség szervezetére, ahol a határszéli csendőr őrsök irányítását az úgynevezett kikülönített csendőr tisztek látták el. A kikülönített csendőr tisztek sem egyedül végezték e feladatukat, hiszen két-három fő segéd személyzet állt a rendelkezésükre és a korabeli disszlokáció elvi alapjainak megfelelően minden csendőr-parancsnokság mellé szerveztek egy kislétszámú csendőr őrsöt is a parancsnokság működésének a biztosítása céljából. Ezek a dualizmuskori kikülönített csendőr tisztek és közvetlen környezetük feleltek meg a XX. század negyvenes éveiben a honvéd határvadász portyázó század-parancsnokságoknak. A visszatért területeken a kis őrsök fogalma pedig lényegében a dualizmuskori nyári őrs fogalmával harmonizált. A kétféle elnevezés lényegében egyfajta szervezeti egységet takart, melyet ideiglenesen alkalmaztak és az anyaőrs személyi állományának, valamint felszerelésének a felhasználásával az anyaőrs működési területén, az anyaőrs alárendeltségében működtettek. a szerk.)*³⁶ Az őrsök elhelyezésének megnevezése a mindenkor rendelkezésre álló térképen szereplő névmegírás szerint történt.³⁷

Azon határvadász zászlóaljakat, amelyek magas fekvésű, nehéz, hegyi terepviszonyok között helyezkedtek el, átszervezték a hegyi harcoknak megfelelően és hegyi felszereléssel látták el. Megszüntették a zászlóaljak kerékpáros századait. A fogatolt hegyi ágyús ütegeket málházottá, alakították át. Ezek a 21. (Gyergyótölgyes) a 32. (Csíkszereda), a 33. (Tihuca) és 24. (Kézdivásárhely) határvadász zászlóaljakat érintette. Ezen négy zászlóaljat irányítás végett a Gyergyószentmiklósról települt sátorlajújhelyi 9. határvadász dandár-parancsnokság alárendeltségébe helyezték. (A dandár 3-as hadrendi számot viselte. Erdélybe történő áthelyezése után számozták át 9-esre.) 1941-ben a dandár felállította a 9. határvadász tüzérosztályt. A dandár-parancsnokság 1942-ben áttelepült Csíkszeredára.³⁸

1940-től vette kezdetét az Árpád-vonal kiépítése Erdélyben, melynek keretében megkezdtek a Kárpátok átjárói háború estén történő lezárásának előkészületeit. Az átjárók lezárására kezdetben 13 erőd századot állítottak fel, amelyeket az adott területet felügyelő határvadász zászlóalj állományából szerveztek meg. Az erőd századokat 1942. X. 1-jétől a 9. határvadász dandárnak rendelték alá és annak a védelmi rendszerébe illesztették. 1943-ban újabb erőd századokat (összesen 29, és 1 erőd zászlóaljat) állítottak fel.³⁹

1942. márciusában Észak-Erdélyben felállították a Székely Határőrséget. Ezen alakulatok a 48-60 éves (III. korcsoportbeli) tartalékosokból álló, miliciarendszerű fegyveres erő volt. Békeidőben csak a keretekkel létező alakulatok alosztályait a székely városok, falvak állították volna fel. Az elképzelés szerint a zászlóaljak felállítása a nagyobb városok és járások feladata lett volna, a nagyobb települések, falvak pedig a századokat és a szakaszokat szervezték volna meg. A fegyverzetet és lőszert, az egyenruhát a határőr otthon tárolta volna. A határőrök harcképességét meghatározott idejű fegyver-

gyakorlattal kívánták tökéletesíteni. A békeidőben mindössze 9 főből álló határőr zászlóalj létszáma feltöltés után elérte volna majdnem az ezer főt. A zászlóalj szervezésében és kiképzésében szinte a teljes székelyföldi katonai-, kiegészítő- és levente-parancsnokság részt vállalt. A legfiatalabb korosztályokat is beosztották, tehát apa fiával együtt vett részt szülőföldje védelmében.⁴⁰

A Székely Határőrség irányítását az 1942. XI. 15-én alakult Székely Határvédelmi Erők-parancsnokság látta el. A parancsnokság állomáshelyül Csíkszeredát jelölték ki, azonban ideiglenesen Marosvásárhelyen települt. A határadás zászlóaljakon kívül a Székely Határvédelmi Erők parancsnokságának a 9. határadás dandár és a 69. határadás ezred is az alárendeltségébe került. A jobb vezetés érdekében a Székely Határvédelmi Erők keretén belül határadás csoport-parancsnokságokat hoztak létre: a 65.-et Gyergyószentmiklóson, a 70.-et Csíkszeredán, a 67.-et Sepsiszentgyörgyön, a 68.-at Székelyudvarhelyen, a 69.-et pedig Marosvásárhelyen.⁴¹

1943 X. 8 gyalog és 2 tüzér kiképző tábor létesült, ahol mintegy 8000 székely határőr kapott rövid kiképzést. A Székely Határvédelmi Erőknek 1943 októberétől két, 18-19 éves behívottakból álló újoncévfolyma is volt. Az 1944-1945-re tervezett Szabolcs-hadrend azzal számolt, hogy ez az erő az 1943-1944-től kiképzendő fiatal évfolyamokkal megerősödve, a közvetlen határvédelemre kielégítően alkalmas lesz, s az így felszabaduló határadás zászlóaljakkal a kétezres 27. székely könnyű hadosztályt háromezres gyaloghadosztállyá alakíthatják át. Az erdélyi határvédelmet 1944. X. 1-től a 26 zászlóaljnyira bővített Székely Határvédelmi Erők csapatai látták volna el. 1944. VIII. 23-án az erdélyi szorosok védelmére a Székely Határvédelmi Erők keretében mozgósították a székely zászlóaljakat, melyek a határadás alakulatokkal vettek részt az erdélyi hadműveletekben.

A hegyi alakulatokat Kárpátalja birtokbavétele után 1939. X. 1-vel állították fel határadás zászlóaljakból a magas hegységekben vívandó hadműveletek végrehajtására. Hegyi zászlóaljnak csak a hegyi dandár(ok) szervezetszerű kötelékébe tartozó zászlóaljakat lehetett nevezni. Ezek 1943. X. 1-től hegyivadász elnevezést kaptak. Máramarossziget székhellyel állították fel az 1. hegyi dandárt.⁴²

Jegyzetek:

¹ CSÜLLÖG: A Kárpát-medencei államter problémái Trianon után. ; Idem: A Közép-Európai Duna-völgy történeti földrajzi jellemzői.

² CSÜLLÖG: Történeti régiók két földrajzi térben (Délvidék: Kárpát-medence és/vagy Balkán).

³ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* 73-85.p.

⁴ Loc.cit. 150-157.p.

⁵ BENCsik

⁶ PARÁDI: A dualizmuskori és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete.

⁷ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit. 79-81.p.

⁸ PARÁDI: A Magyar Királyi Vámórség a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. 81-83.p.

⁹ A trianoni békediktátum által engedélyezett létszámot a Magyar Királyi Honvédség 14 ezredbe és 7 vegyesdandárba szervezte meg. A vegyesdandárok voltak a Magyar Királyi Honvédség legkisebb hadműveleti egységei.

¹⁰ A Magyar Királyi Vámórséget 1932 őszén szervezték át a Magyar Királyi Határőrséggé. A határőrség létszáma 7 314 fő volt. Így a magyar határőrizetben részt vevők száma 1932-től 1938-ig 12 487 főre nőtt. A vámórség határőrséggé való átszervezésével 1933-ban újabb 7 rejtett gyalogezredet hoztak létre. A volt vámőr kerületek, mint határőr kerület-parancsnokságok, magasabb parancsnokság jelleggel működtek tovább. A határőr kerület-parancsnokságok működési területén és névleges alárendeltségében egy-egy határőr ezredet hoztak létre. Az ezredek szervezete, fegyverzete stb. minden tekintetben megegyezett a Magyar Királyi Honvédség gyalog ezredeivel. A határőrizethez, azon kívül, hogy látszólag a kerület-parancsnokságok alá rendelték őket, nem sok közülük volt, a valóságban a vegyes dandárok harmadik, rejtett ezredét képezték.

PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit. 73-79.p.

¹¹ CLAUSEWITZ ; PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. ; Idem: A magyar határőrizet 1867-1945. ; Idem: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a II. világháborúig. ; Idem: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza. ; Idem: A dualizmuskori és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete. op.cit. ; Idem: A Magyar Királyi Vámórség a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. op.cit.

¹² PARÁDI: A magyar állam határőrizete 1920-1941. op.cit. 79-99.p.

¹³ A határadás dandárok feladata volt a határőrizet mellett, egy esetleges támadás esetén — gyorsreagálású erőként — a betörő ellenséges erők feltartóztatása a reguláris csapatok megérkezéséig. A határadás dandárok állomáshelyei 1938. X. 1-én a következők voltak: 1. Budapest, 2. Székesfehérvár, 3. Szombathely, 4. Pécs, 5. Kiskunhalas, 6. Debrecen, 7. Miskolc, 8. Orosháza.

Loc.cit. 79-81.p. + XV.sz. melléklet 312-317.p.

¹⁴ Ez az 1938. III. 5-ei győri program első ütemével függött össze. A „Kis-Huba-hadrend”-del hét határvadász dandár szervezése kezdődött meg. Összesen 24 határvadász zászlóalj mellett 24 portyázó századot 7 határvadász kerékpáros századot, 17 határvadász úteget szerveztek meg. Egy-egy határvadász dandár 3 határvadász zászlóaljból állt, melyeket — a védendő határszakasz veszélyeztetettségétől függően — különböző erősségű, 1-1 üteggel és 1-1 kerékpáros századdal erősítettek meg. Továbbá a határvadász zászlóaljak rendelkeztek zászlóaljanként 3 — a határőrizetet közvetlenül ellátó — portyázó századdal is. A teljes Huba-hadrend kialakítása során 54 zászlóalj alakult volna meg, de 1940 nyaráig csak 34 állt fel. A határvadász- zászlóaljaknak két típusát különböztették meg. Az alacsony és a magas állományú határvadász zászlóaljat. A magas állományú határvadász zászlóalj közvetlenként árkász-, távbeszélő-, nehézpuskás-, aknavető- és páncéltörő szakasszal is rendelkezett.

Loc.cit. 79-80.p.

¹⁵ - Loc.cit. 197-198.p.

- A Felvidék visszacsatolásával a határvadász dandárok állomáshelyei 1939. január 1-től a következőképpen módosultak: 1. Salgótarján, 2. Komárom, 3. Keszthely, 4. Pécs, 5. Kiskunhalas, 6. Mezőtúr, 7. Beregszász, 8. Sátoraljaújhely.

DOMBRÁDY — TÓTH: 78.p. + 135.p. ; CSIMA: 24.p.

¹⁶ - PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit. 194-198.p.

- A felvidék visszacsatolása után felállították a komáromi 22., a losonci 23. és az ungvári 24 honvéd gyalogezredeket.

DOMBRÁDY — TÓTH: 78.p. + 135.p. ; CSIMA: 24.p.

¹⁷ Az 1939-1940 közötti terület-visszacsatolások és az ezzel járó hadseregfejlesztés eredményeként a határvadász dandár-parancsnokságokat más magasabbegység parancsnokságokká szervezték át. Csak a két legvesélyeztetettebb határszakaszon Kárpátalján és Erdélyben maradt meg a 8. (Munkács) és a 9. (Marosvásárhely) határvadász dandár. Más országrészekben zászlóalj és ezred szintű határvadász alakulatok teljesítettek szolgálatot.

PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit. 199-201.p.

¹⁸ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit. ; Idem: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. ; Idem: Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban. ; Idem: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között.

¹⁹ A határvédelem megszervezését NAGY Vilmos gyalogsági tábornoknak 1940. X. 26-án és 29-én kiadott rendeletei szabályozták. A passzív határvédelem biztosítása érdekében a VI. hadtestet (székhelye: Kolozsvár) a pécsi 4. határvadász-dandárral, a VII. hadtestet (Marosvásárhely székhellyel) a beregszászi 7., a komáromi 2. és a sátoraljaújhelyi 3. határvadász-dandárral erősítették meg.

HIM HL-HM eln. 40 400 / eln. 1/a. 1940. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak elhelyezése. ; HIM HL-HM eln. 40 000 / eln. 1/a. 1940. A Magyar Királyi Honvédség békehadrendje.

²⁰ Békében a hadtest-parancsnokság is kettős feladatot látott el: mint magasabb parancsnokság, és mint felsőfokú katonai területi hatóság működött.

VARGYAI

²¹ A katonai szervezés irányítását a Honvéd Vezérkar főnöke megbízásából a NAGY Vilmos gyalogsági tábornok parancsnoksága alatt álló I. hadsereg-parancsnokság végezte. Az első lépésben meghatározott területbiztosító feladatokkal a VI., a VII. és a gyorshadtestet, illetve a hadsereg-parancsnokságnak közvetlenül alárendelt 1. és 2. gépkocsizó dandárt bízták meg. Feladatuk az Erdélybe települő és ott végleg berendezkedő katonai alakulatok felvonulásának, az erdélyi területeken tevékenykedő Erdőleszerelő Parancsnokság és a különböző építő és karbantartó műszaki alakulatok működésének biztosítása volt.

HIM HL HM eln. 40 00/ eln. 1/a. 1940. csapatáthelyezések és új felállítások az 1940 / 41. évben.

²² PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit. 199-201.p.

²³ A gyalog ezred szervezettel az ezredtörzsből, az ezredközvetlen alakulatokból és három zászlóaljból állt, az ezred számozása arab, a zászlóaljak pedig római számokkal történt. A jelölésben először az ezred száma volt kiírva majd egy „per” / jel után a zászlóalj számozása következett, pl. 25/III. zászlóalj vagy 26/II. zászlóalj. Az ezredtörzs az ezredparancsnokból, az ezred 1. és 2. segédtisztjeiből, a Gazdasági Hivatal főnökéből, a vonatparancsnokból, az ezred vezető orvosából és ezred állatorvosból valamint a tábori lelkészekből álltak, a hadműveleti területre vonulás előtt a csapatcsendőr tiszt státuszt feltöltötték.

HIM HL HM-el. 40 00/ eln. 1/a. 1940. a Magyar Királyi Honvédség csapatainak elhelyezése. ; HIM HL HM-el. 40 00/ eln. 1/a. 1940. a Magyar Királyi Honvédség békehadrendje. ; HIM HL HM-el. 40 00/ eln. 1/a. 1940. csapatáthelyezések és új felállítások az 1940 / 41. évben.

²⁴ Az ezred-parancsnokság Nagyváradra települt. A szegedi 17. 18. határvadász zászlóaljak századai alkották az I. zászlóaljat Nagyváradon. A kassai 28. és a Sátoraljaújhelyi 27. határvadász zászlóalj alakulatokból a II. zászlóalj állt fel Szilágysomlón. A kevermesi 19. és a makói 30. határvadász zászlóalj egységeiből a III. zászlóalj alakult meg Nagykárolyban. Az ezred tüzérségét a 17., 27., 28., 19. határvadász zászlóalj hegyi ütegi alkották, amelyek Zilah városában települtek. Az ezred árkász százada Szatmárnémetibe került.

Loc.cit.

²⁵ A dési 26. honvéd gyalog ezrednél az ezred-parancsnokság Désen, illetve a II. zászlóalj amely a 8. galántai, a 9. somorjai határvadász zászlóalj alakulataiból állt fel. Az I. zászlóalj a 6. lévai, a 7. érsekújvári határvadász egységekből szerveződött Kolozsvárott. A III. zászlóalj Besztercén állt fel a 12. nagykanizsai és a 13. gyékényesi határvadász alakulatokból. Az ezred tüzérségét ugyanezen alakulatok - kivéve a 12. határvadász zászlóaljat - hegyi ütegei alkották. Az 1. és 2. üteg Szamosújváron a 3. üteg Désen került elhelyezésre. Az ezred árkász százada Szatmárnémetibe települt.

Loc.cit.

²⁶ Az ezred I. zászlóalja a 14. szigetvári, a 15. villányi határvadász alakulatokból szerveződött meg Sepsiszentgyörgyön. A II. zászlóalj Székelyudvarhelyen alakult meg a 4. losonci, az 5. ipolysági egységekből. A III. zászlóalj és az ezred-parancsnokság Marosvásárhelyen települt. A III. zászlóaljat a 1. rimaszombati és 29. rozsnói határvadász zászlóaljak felosztott állományából alakult meg. Az ezred tüzérsége Marosvásárhelyen települt, ütegeit a 15., 5., 1. határvadász zászlóalj ütegei alkották. Az ezred árkász százada Szatmárnémetibe települt.

Loc.cit.

²⁷ A gyalog dandár 1938-1942 között a honvédség legkisebb hadműveleti egysége volt. A békehadrendben csak a gyalog dandár-parancsnokának legszűkebb törzse szerepelt. Maga a gyalog dandár csak mozgósításkor állt fel. HIM HL HM eln. op.cit. 40 400 / eln. 1/a. 1940. A Magyar Királyi Honvédség hadrendje. ; HIM HL HM eln. op.cit. 41 400 / eln. 1/a. 1941. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak elhelyezése. ; HIM HL HM eln. op.cit. 42 000 / eln. 1/a. 1942. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak területi elhelyezése.

²⁸ A gyalog dandár magja az anya-és az ikerezredből álló két gyalog ezred és a két tüzér osztályból szervezett tüzér ezred lett, amelyeket a mozgósításkor behívott tartalékosokkal hadilétszámra töltöttek fel. A gyalog dandár működéséhez szükséges támogató-és kiszolgáló alakulatokat a területileg illetékes hadtest szakcsapatai állították fel tényleges állományukból és a bevonuló tartalékosokból. Mozdósítás esetén minden hadtest három gyalog dandárt állított fel.

Loc.cit.

²⁹ Egy hadtest békében az alábbi csapatokkal rendelkezett: 3 gyalog ezred, 1 huszár század, 3 táborig tüzér osztály, 1 gépkocsizó tüzér osztály, 1 tüzér mérőszázad, 1 légvédelmi tüzér osztály, 1 utász zászlóalj, 1 híradó zászlóalj, 1 fogatolt vonat osztály, 1 gépkocsizó vonat osztály, 1 közérdekű munkaszolgálatos zászlóalj.

Loc.cit.

³⁰ A Gyorshadtest kötelékéből a nagyszőlősi 14. kerékpáros zászlóaljat Kolozsvára, a nyírbátori 13. kerékpáros zászlóaljat Szilágysomlyóra helyezték. A munkácsi 3. huszárezredet és a budapesti 1. lovas tüzérezredet Nagyváradra helyezték. Ide települt a IX. hadtest fogatolt vonatosztályának két oszlopa, amely újonnan állt fel. Az esztergomi VIII. utász zászlóaljat Szatmárnémetibe helyezték. Ide vonták össze az erdélyi gyalogezredek 25., 26., 27. árkász századait is. A munkácsi 1 hegyi dandár-parancsnokságot az 1. hegyi híradó századot, és az 1. hegyi vonatosztályt Máramaroszigetre helyezték át. Ide települt át Tiszakürváról az a 1. hegyi utász század. Az 1. hegyi tüzér osztály-parancsnokságot itt állították fel. A munkácsi 1. hegyi páncéltörő ágyús század, és az 1. hegyi lovasszázad Nagyváradra települt. A budapesti VII. utász század és a 3. gépkocsizó utászszázad Désen került elhelyezésre.

A VII. és a VIII. utász zászlóalj csak 1941 októberéig maradt ezen, helyőrségekben, ahol IX. hadtest újonnan felállított műszaki alakulatainak a kiképzését látta el.

Loc.cit.

³¹ - A budapesti 101. híradó ezred II. zászlóalja Nagyváradra, a komáromi 105. honi légvédelmi osztály Szamosfalvára került. A honvéd légierő sem maradt ki a „terület benépesítéséből.” A szamosfalvai repülőtérrre települt a 2/II. vadászpilóta osztály 3. és 4. vadászpilóta százada. A 4. repülőüzemanyag raktár Zsibón települt.

Loc.cit.

- Amikor a front elérte Erdély területén táborig repülőterek voltak: Nagyváradon, Marosvásárhelyen, Lővéren, Görgény-oroszfalván, és Szászbudakon. Az utóbbi hármat a német légierő használta.

³² Lényegében a gyalog dandárával azonos két gyalog ezredből, egy fogatolt tüzér ezredből és hadosztály - közvetlen alakulatokból álló sereget. A szervezet, az állomáshely és a hadrendi szám változatlan maradt. Az elnevezés megváltoztatásának az oka, hogy a 2. magyar hadsereggel a keleti frontra kivonuló 9 kétezredes sereget a német hadvezetés előtt nagyobb harc-értékűnek tűnjön, mint amelyet valójában képviselt.

HIM HL HM eln. op.cit. 42 000 / eln. 1/a. 1942. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak területi elhelyezése.

³³ A könnyű hadosztályok átszervezésével három gyalog ezredből, négy táborig tüzér osztályból és megerősített hadosztály - közvetlen alakulatokból álló gyalog hadosztályokat állítottak fel. A budapesti I. hadtest kivételével - amely csak közigazgatási funkciókat látott el - minden hadtest alárendeltségébe egy-egy gyalog hadosztály került. A gyalog hadosztályok béke idején is csaknem hadi létszámon álltak, így a mozgósítást követően rövid időn belül elérhették a menetkészültséget. A gyalog hadosztályokat egyes könnyű hadosztályok megszüntetésével, személyi és anyagi eszközeik összevonásával hozták létre. A IX. hadtest 25. gyalog hadosztályát a 25. nagyváradai és az 1. budapesti könnyű hadosztály állította fel. A 27. könnyű hadosztály ideiglenesen megmaradt kétezredes seregetestnek a Székely Határvédelmi Erők kötelékében.

HIM HL HM eln. 43 000 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak elhelyezése. ; HIM HL HM eln. 43 000 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség békehadrendje. ; HIM HL HM eln. 43 100 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak elhelyezése.

³⁴ A határvadász dandárok alárendeltségébe tartozó gyalog ezredek zászlóaljainak a parancsnokságai Nagyváradra 25/I., Kolozsvárra 26/I. és Sepsiszentgyörgyre 27/I. települtek.

HIM HL HM eln. 43 100 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak elhelyezése. op.cit.

³⁵ A 22. határvadász zászlóalj (parancsnoksága Debrecen) is részt vett a bevonulásban. Határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. Parancsnoksága, századai és a zászlóalj közvetlen Besztercére települtek. A portyázó század-parancsnoksága Mezőszentmihálytelkén, majd Tekén volt.

A 23. határvadász-zászlóaljat Mátészalka székhellyel állították fel. A zászlóalj is részt vett a bevonulásban. 1940. IX. 13. és 20. között határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. A zászlóaljat véglegesen Észak-Erdélybe helyezték. Marosvásárhelyre települt és kijelölt határvédelmi területe a Mezőség keleti peremétől Székelyvéckéig terjedt. Az 1-3. századai szintén Marosvásárhelyen állomásoztak.

A 34. határvadász zászlóalj parancsnoksága Tiszaujlakon nyert elhelyezést. A zászlóalj is részt vett a bevonulásban. 1940. IX. 13. és XI. 20. között a zászlóalj határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. Parancsnoksága, századai és zászlóaljközvetlen alakulatai, és a portyázó század-parancsnoksága Székelyudvarhelyen állomásoztak.

A 24. határvadász-zászlóaljat Beregszász székhellyel állították fel. Később Huszton állomásozott. Az erdélyi bevonulás során menetcélja Sepsiszentgyörgy volt. 1940. IX. 13. és XI. 20. között a zászlóalj határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. A zászlóalj parancsnokságát, a 3. puskás századát, géppuskás századát, ütegét és közvetlen csapattesteit Kézdivásárhelyre, 1. századát Bereckre, 2. századát pedig Sósmezőre helyezték át. A 24. határvadász zászlóalj portyázó százada a Nagypatak-Komandó-Sósmező-Lóberc-havas vonalon helyezkedett el.

A 32. határvadász zászlóaljat az erdélyi területek visszacsatolása után véglegesen Észak-Erdélybe helyezték. Parancsnoksága Szeghalomról Csíkszeredára a Mikó várba majd — új laktanyája elkészülte után — Gyimesfelsőlókra települt. Szintén ide települt a 3. század, és a zászlóalj málházott hegyi ágyús ütege. Az 1. század székhelye Úz völgye, a 2. század Gyimesbükk lett. A zászlóalj kijelölt határvédelmi területén fő feladatának a Kárpátok főbb átjáróinak lezárását jelölték ki.

Fokozottan ellenőrizték az Úz és a Csobányos völgyét és a Gyimeseket. A régi székely hagyományokra való tekintettel a zászlóalj elnevezését a 32. székely határvadász zászlóaljra változtatták.

A 21. határvadász zászlóalj parancsnoksága Berettyóújfalun székelt. A zászlóalj nem vett részt az erdélyi bevonulásban. Az erdélyi területek visszacsatolása után a zászlóalj Berettyóújfaluról véglegesen Észak-Erdélybe, Gyergyótölgyesre helyezték. A zászlóalj kijelölt határvédelmi területén fő feladatának a Kárpátok főbb átjáróinak lezárását jelölték ki. Fokozottan ellenőrizték a Békás- és a Tölgyesi-szorosokat. A zászlóalj elhelyezkedése a bevonulás után: parancsnokság és a 3. század Gyergyótölgyesen, az 1. század Almásmezőn, a 2. század Bélboron. Portyázó század-parancsnoksága és a zászlóalj közvetlenül Gyergyótölgyesen kerültek elhelyezésre.

A 33. határvadász zászlóalj az erdélyi területek visszacsatolása után Észak-Erdélybe helyezték. Parancsnoksága Nyíradonyból Besztercére települt, ideiglenesen. Állandó székhelyét Tihucán jelölték ki, de ott még nem volt laktanya, ahova települtek volna. Az 1. század Besztercére, a 2. század Tihucára, a 3. század Nagyilvára települt. 1943. X. 1-vel a zászlóalj határvadász zászlóaljja szervezték át mely során az új elnevezése a 33. hegyivadász zászlóalj lett, és a parancsnokság áttelepült Borgóprundra.

A 2. határvadász-zászlóalj eredeti állomás helye Rimaszombat volt. 1938-ban állomáshelyét Aknaszlatinára helyezték át. Az észak-erdélyi bevonulás után a parancsnoksága Borsára települt. Feladata a borsai-hágó lezárása volt. Továbbra is a VIII. (Kassai) hadtest 8. határvadász dandár (Munkács) alárendeltségébe tartozott. Portyázó századainak 2/1. Borsa, 2/2. Felsővisó lett az állomáshelye. A zászlóalj 1943-ban hegyivadász zászlóaljja szervezték át.

HIM HL HM eln. 40 400 / eln. 1/a. 1940. A Magyar Királyi Honvédség békehadrendje. ; HIM HL HM eln. op.cit. 4 100 / eln. 1/a. 1941. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak elhelyezése ; HIM HL HM eln. op.cit. 42 000 / eln. 1/a. 1942. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak területi elhelyezkedése. ; HIM HL HM eln. op.cit. 43 000 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség békehadrendje. ; HIM HL HM eln. op.cit. 43 100 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak elhelyezése.

³⁶ PARÁDI: Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban. op.cit. ; Idem: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. op.cit. ; Idem: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. op.cit. ; Idem: A magyar állam határőrizete a két világháború között. op.cit. ; Idem: A magyar határőrizet 1867-1945. op.cit. ; Idem: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a II. világháborúig. op.cit. ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. ; Idem: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében. ; Idem: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. ;

³⁷ Ezért igen változatos névmegírással találkozunk. A rendszeresített 75 000 méretarányú térkép névírását vették alapul. A korabeli dokumentumokban a térképszelvény száma mellett mindig szerepel a kiadás éve is. A könyvészeti adatoknál (Csima J.) is eltérő névmegírással találkozunk. Az őrsök beazonosításához elsősorban a 75 000 méretarányú térkép használható. Az őrsök ismertetésénél az 1942/43. évi állapotot ismertetjük. A háború alatt készített 1: 50 000 méretarányú térképek nyomtatása már 1943-ban megkezdődött. Azonban e színes, szintvonalas térképek névrajza „szellős”. Külterületek megírása sokszor hiányzik.

A Nagyvárad 61. határportyázó osztály-parancsnokságának 1. százada a határ őrzést Váradlesnél vette át a nagyszalontai 20/2. századtól. Az osztály felelőségi körlete Jándremetéig tartott. A 61/1. század alá hat őrs tartozott: 1.Váradles, 2. Oláhapáti, 3.Nagyvárad-Belényesi úton, később Vadászpuszta megnevezés szerepel [Vadászpuszta a Nagyvárad - (Váradszentmárton)-(Felixfürdő)- Almamező (Hidiselul de Jos) -(Pusztahollód) úton található, a Lanka patak völgyében, Kardótól keletre. A névírás az 1: 25 000 méretarányú térképen szerepel (5268/1). Az 50 000 térképen (5268/NY) a 169. őrház névírás szerepel, 600 m-re a határtól.] 4.Alkér, 5.Mezőszakadát, 6.Mezőtelki. A 61. osztály és az 1. század-parancsnoksága Nagyváradon települt. A 2. század hat őrssel rendelkezett: A század-parancsnokság Réven települt. A század őrsői: 1.Esküllő, 2. Gálosháza, 3. Bertény, 4. Vársonkolyos, 5. Glimea 841. háromszögelési pont, [Ez a földrajzi megírás a 1: 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5269). Az 1: 50000 méretarányú térképeken (5269 NY) név nélkül 842.6 háromszögelési pontként van jelölve, a Barátka-Erdődámos (Damis) úton nyugatra. A határvonaltól 200 méter távolságban található.] 6. Jándremete körzetébe települtek. 1941-ben az őrsök közül négynek az elhelyezése módosult: 1. Kőrösbarlang (Pestera), 2. Rikosd, 3. Rév. 4. marad Vársonkoly. 5. Glimea 841.háromszögelési pontról ideiglenesen Barátka településre helyezték az őrsöt, 6. Jándremete maradt.

A 60. portyázó osztály parancsnoksága Kolozsvárott települt. Az osztály három százada 1940-ben 19, 1941-ben 20 őrssel Jándremetétől Szék városáig biztosította a határszakaszt. A 60/1. századnak hét őrs volt: 1. Luka tanya (Viságmező) [Luka tanya a 75 000 térképen szerepel. Az 50 000 méretarányú térképen (5269 K) Viságmező néven szerepel. A Drága patak völgyében Nagysebestől DK-re. A román oldalon Viság (Visagu) a legközelebbi település.], 2.Sebevár dél [Sebevár település a határtól 5 km található a Sebes patak völgyében. Sebevár és a Székelyjő (Saceau) közötti utat ellenőrizte.], 3.Magyarókerke, 4.Kalotaszentkirály, 5.Erdőfalva, 6.Pányik (Gyerőfalva), 7.Egerbegy körzetben. A század-parancsnokság Bánffyhunyon volt. 1941-ben még egy őrssel bővült. Kalotaszentkirály és Erdőfalva közé 5. sorszámmal bekerült Jákótelke. A 60/2. század-parancsnoksága Kolozsváron volt. Őrsői: 1. Gyalu dél, 2. Szászlóna (Magyarlóna) [Az újabb térképeken Magyarlóna. 1899-ig Szászlónának hívták. (5371/NY)], 3.Kolozstótfalu, 4.Erdőfelek észak műút. A román kézben maradt Erdőfelek (Feleac)- Kolozsvárt összekötő műúton, 2 km-re. (5371/K)], 5. Kolozsvártól Györgyfalvára vezető úton 478.magassági pont [Györgyfalva (Georgheni)-Kolozsvártól 12 km-re DK-re található. Az 50 000 térképen 477. magassági pont van írva. (5371/K)], 6. Tamásy tanya [Tamásy tanya csak a 75 000 méretarányú térképeken szerepel, Dezmértől Ny-ra 1, 5 km-re. Az 1:50 000 méretarányú térképen már, mint Dezmér külterületén szerepel, név nélkül.], 7.Kolozskara, 8. Kolozs dél [A Kolozs- Mezőőr (Juriul de Campie) úton állt fel. Kolozsvártól 12 km-re.]. Körzetébe települtek. A 60/3. század parancsnoksága Székre települt, négy őrs volt: 1.Magyaros (Kiskátyán) [Magyaros a Gyéres patak mellékpatakján lévő település közigazgatásilag Kiskátyán része. A patak túlsó (román) oldalán lévő Magyararkályán (Cainau) településsel ma már összenőtt.], 2.Vajdakamarás, 3.Magyarpete, 4.Vasasszentgotthárd településeknél.

Az úgynevezett „Göring könyöknél” [Göring könyök: A második bécsi döntéskor 1940-ben kijelölt határvonalon Nyárádtőtől egy Kolozstótfaludól végződő, fordított U-alakú horpadás ékelődött be az országi testébe, a kissármási földgázlelőhely német érdekeltsége miatt. Korabeli szóhasználatlalt ezt a beékelődést nevezték „Göring könyöknek”, „Göring-hasnak”, vagy „Ribbentrop-könyöknek.”] a 22. határvadász zászlóalj portyázó százada biztosította a határt. A század-parancsnokság

Mezőszentmihálytelkén, később Tekén helyezkedett el. Hét őrse: 1.Melegföldvár, 2.Budatelke, 3.Mezőkecsed, 4.Völgy puszta [Völgypuszta csak a 75 000 méretarányú térképeken szerepel, Nagynyulás és a román oldalon maradt (Mező) Kőbölkút (Fantania) közötti úton Nagynyulástól 4 km-re. Az 1:50 000 méretarányú térképen már nem szerepel a megírás], (1942-től ideiglenesen Nagynyulason került elhelyezésre), 5.Septér, 6.Mezőörményes, 7.Mezőszentmárton körzetében települtek.

A 23. marosvásárhelyi határvadász zászlóalj portyázó századának 10, később 13 őrse Mezőrűcsétől Székelyvecéig biztosították a határt. Az őrök: 1.Mezőrűcs, 2.Mezősámsond, 3.Mezőbánd, 4.Mezőbergenye, 5.Nyárádtó, 6.Nagyteremi, 7.Székelycsóka, 8.Balavásár, 9.Nagykend, 10.Székelyvécke. 1941-ben még egy őröt létesítettek Mezőbergenye és Nyárádtó között 5. sorszámmal Csittszentiván körzetében. A Balavásári őr átkerült Kóródra. 1943-ban Nagyteremi és Székelycsóka között 8. számmal felállt a kistermi őr. Székelyvécke után 13. számmal felállt egy őr Budabérc nyugat 415. magassági pont [Ez az őr a Csőb és Székelyhudegkút közötti Csőp patak völgyében haladó utat ellenőrizte, Csőbitagház tanyától k-re.(5474/NY)] körzetében.

A székelyudvarhelyi 34. határvadász zászlóalj portyázó századának az alárendeltségében hat őröt állítottak fel: 1.Nagysolymos, 2.Székelykeresztúr, 3.Matisfalava, 4.Kányád, 5.Homoróddaróc, 6.Székelysombor településeknél voltak. 1941-ben Székelykeresztúr és Matisfalva között 3. sorszámmal felállt egy őr Kisgalambfalvánál.

Az 59. portyázó osztály két század-parancsnokságból és 7 őrösből állt, felelőségi területe Felsőrákóstól-Bikfalváig terjedt. Az osztály-parancsnokság először Sepsibükszádra, később Tusnádfürdőre települt. Az 59/1. század-parancsnoksága Barótra települt, őrsei: 1.Felsőrákos, 2.Miklósvár, 3.Bölnön körzetében voltak. A 59/2. század őrsei: 1.Előpatak, 2.Ilyefalva, 3.Kökös, 4.Bikfalva településeknél találhatók. A század-parancsnokság Sepsiszentgyörgyön került elhelyezésre.

A kézdivásárhelyi 24. határvadász zászlóalj portyázó századának őrsei Nagypataktól-Sósmezőn át egészen a Lóberc havasáig őrizték a határt. A századnak négy őrse, és 9 kisőrse volt: 1.Nagypatak (határvadász őr), 2. Zágon (határvadász őr), Koliba [Coliba néven a 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5776) Korong 1174 magassági ponttól észak-északnyugatra a Rozsdáspatak völgyében. A térkép itt egy gazdasági vasutat jelöl.] (határvadász kisőr), 3.(Gyulafalva)-Kommandó (határvadász tiszti őr), 1086 mp. fűrésztelep (határvadász kisőr), Basa asztal 1652 magassági pont (határvadász kisőr), Meszták tető 1214 délre Kutna patak völgye 699 magassági pont (határvadász kisőr), Clabuoul 1360 magassági pont, dél-keletre Fnzw H. [Fnzw, vagy Fnzw H = vámórház térképi megírás rövidítése.] 1201 magassági pont (határvadász kisőr), Fnzw H. 1082. magassági pont (határvadász kisőr), Sósmező (határvadász tiszti őr), Fnzw H. (Kishavas) (határvadász kisőr), Sallanc patak völgye Hg.H [Hg.H= erdőórház térképi megírás rövidítése].537.(határvadász kisőr), és Fnzw H. NAGY Sándor 1555 magassági pont (határvadász kisőr).

A csíkszeredai 32. határvadász zászlóalj portyázó százada 5 őrssel és 8 kihelyezett őrrel biztosította a határt. Felelőségi területe a északon a 836. magassági ponttal kezdődően déli irányban Lóbercig húzódott. őrök elhelyezése: Lóberc (határvadász kis őr), 1. Zollant-Úz-völgy (határvadász tiszti őr), 2.Csobányos völgy Fnzw H.789 magassági pont (határvadász őr), Pricskető Fnzw H.623. magassági pont (határvadász kis őr), Sósmező [Ilyen név nem található a térképen. A körzetben van egy S.M. = Säge Mühle (fűrész malom) jelölésű objektum megírás a Szulca (Sulta) patak völgyében a határon, ahol a Kerekes patak a Szulcába ömlik.(5376).] (határvadász kis őr), 3.Csügés (határvadász tiszti őr), Fehérbükk 1793. magassági pont [Ilyen néven csak 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5376). Az 50 000 térképen név nélkül Apahavastól délre 1298,4 magassági pontként van megírva.] (határvadász kis őr), 4.Gyimesbükk (határvadász tiszti őr), Csülemér 1651. magassági pont Fnzw. (határvadász kis őr), Laposarok 1604. magassági pont (határvadász kis őr), Arista Tarkutei 1376. [Az 50 000 méretarányú térképen Tarkó 1367 van írva (5376//K)] magassági pont (határvadász kis őr), 5. Mihályszállás 1467. magassági pont (határvadász tiszti őr), 836. Dél Crucea Risie délre. [Ilyen néven csak 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5376). Az 50 000 térképen név nélkül Meleghavastól délre 1060,6 magassági pontként van megírva, a Barátos patak oldalában.] (határvadász kis őr).

A 21. határvadász zászlóalj portyázó század-parancsnoksága Gyergyótölgyesre települt. A négy őr 9 őröt különített ki a havasok védelmére: Csipkés 1359 magassági ponttól keletre 856 háromszögelési pontnál (határvadász kis őr), 1. Gyergyóbékás (Almás mező) (határvadásztiszti őr), Bisztra patak (határvadász kis őr), Hegyes 1503 magassági ponttól keletre 767. magassági pont (határvadász kis őr), 2.Tölgyes Poljanától Nyugatra 500 m-re 637.háromszögelési pont. (Csisacs) (határvadász tiszti őr), Ptr. Rosie 1510. magassági pont (határvadász kis őr), Bristriciora patak 952. magassági pont (határvadász kis őr), 3.Bisztrica völgy elágazás 764. magassági pont (határvadász őr), Tiblesul mr. 1668 magassági pont (határvadász kis őr), Neagra völgy Gnd Ksr. [Gnd Ksn = Gendarmerie Kasarne= Csendőr laktanya rövidítése, a Gnd P.=Grandarmerie Post =csendőrőrhely rövidítése, illetve még használták a Kord. P.=Korden Posten (Kordon őrhely) megírás.] (határvadász kis őr), 870 magassági pont (fűrésztelep) (határvadász kis őr) [A 75 000 méretarányú térképeken a Kord. P. megírás szerepel. Vagyis a régi őrhelyet aktiválták.], Vrf. Paltinisu nyugatra 1342. háromszögelési pont (határvadász kis őr), 4.Gyergyóbélbor (határvadásztiszti őr).

A 33. Besztercei határvadász zászlóalj portyázó százada 3 őrse és 8 kikülönített őrse biztosította a kiutalt határszakaszt Aranyos Beszterce völgyétől délre. A század-parancsnokság Besztercén volt. Az őrök: Kelemen Cserbükk 1961. háromszögelési pont (határvadász kis őr), Peatra Rosie Gnd P. (határvadász kis őr), 1.Valea Neagra 1063 magassági pont FzW.H. (határvadász tiszti őr), 1149 magassági pont (határvadász kis őr), 969. vasúti őrház (határvadász kis őr), 2. Báránykő (Borgói szoros) (határvadász tiszti őr), Itt először a 1940-ben Baranyköz vasútállomáson volt az őr elhelyezve. 1096 magassági pont (Útkönyök) (határvadász kis őr), Párva Keletre 889 magassági pont [Kertecske vasútállomásnál] (határvadász kis őr), Valea Kosna völgy (határvadász kis őr), 3.Koszna (határvadász tiszti őr), és Vrf Valfil 1591.(határvadász kis őr). 1944. szeptemberében a 33. határvadász portyázó század, mint önálló alegység megszűnt. [1944. szeptember 24-én a portyázó századot a Radnai-hágótól észak-nyugatra eső Sárkány-tető 1892. magassági pontra vezényelték, és itt összevonták a borsai 2/1. és a felsővisói 2/2. erőd századokkal és belőlük megalakulta a 67. határvadász zászlóalj]

A 2. határvadász zászlóalj a VIII. hadtest területén a 8. határvadász dandár alárendeltségében volt. Határőrizeti területe Aranyos Beszterce völgyétől északra Tiszabogdányig terjedt. A 2/1. portyázó század parancsnokság Borsán került elhelyezésre.

2/1. portyázó század kilenc kihelyezett őrrel. Biztosítási területe Lafta Stincului-tól Ladescul Aranyos Besztercéig. Parancsnoksága Borsán volt. Következő helyeken kerültek őrök telepítésre: Aranyos Beszterce völgy 900 magassági pont (határvadász kis őr), Radnalajosfalva (Kirilbaba)(határvadász kis őr), 1.Cibó [patak torkolata](határvadásztiszti őr),

Par.Damoasei és a Cibo patak összefolyása 1275 magassági ponttól Északra (határvadász kis őr), D.Ormul 1547. magassági ponttól Keletre 2400m-re (határvadász kis őr), 1247 magassági pont (Cimbrosława -tól ÉK-re) (határvadász kis őr), 1151 magassági pont (határvadász kis őr), 1478. (határvadász kis őr), 1554. magassági pont (határvadász kis őr). A belső területeken a 2.La Fta Stincului 1756 háromszögelési pont (határvadász tiszti őr),

A 2/2. portyázó század-parancsnokság Felső Visóra települt. Őrsei: Comanowa 1737. magassági pont (határvadász kis őr), később Kamen 1722. magassági pont, 1600. magassági pont (határvadász kis őr), 1. Macarlau (határvadász tiszti őr), Vrf. Suligul 1694 magassági pont (határvadász kis őr), 2. Bardu észak-kelet. Utelágazás (határvadász őr), Budyowska mala 1678. magassági pont (határvadász kis őr), 3. Luhi (határvadásztiszti őr), Ladescul 1590 magassági pont (határvadász kis őr), Kipilas 1599 magassági pont (határvadász kis őr).

Ez után az őrök elhelyezkedésében minimális változások történtek.

Három határvadász zászlóalj, — amelyek nem hegyi terepen disszlokáltak — a 69. marosvásárhelyi határvadász ezredbe vontak össze. Az ezred alárendeltségében — önálló zászlóalji státusszal — működtek a 22. határvadász zászlóalj (Beszterce), a 23. határvadász (Marosvásárhely), a 34. határvadász zászlóalj (Székelyudvarhely), a 69. határvadász tüzér osztály (Maros-vásárhely). 1943. V. 1-én a 69. határvadász ezredet alárendelték a Székely Határvédelmi Erők parancsnokságának.

HIM HL HM eln. op.cit. 4 100 / eln. 1/a. 1941. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak elhelyezése ; HIM HL HM eln. op.cit. 42 000 / eln. 1/a. 1942. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak területi elhelyezkedése. ; HIM HL HM eln. op.cit. 43 000 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség békehadrendje. ; HIM HL HM eln. op.cit. 43 100 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak elhelyezése. ; ILLÉSFALVI ; ILLÉSFALVI — SZABÓ — SZÁMVÉBER

³⁸ Loc.cit.

³⁹ A 2. határvadász zászlóalj 1941. október 1-én állította fel a 2/1. erőd századát Felsővisón, feladata a Visó-völgy lezárása volt. 1942-ben a zászlóalj 2/1.-es erőd századát 2/2.-re számozták át és 2/1. hadrendi számmal új erőd század került felállításra Borsán. Feladata a Borsa-hágó védelme volt.

A 21. határvadász zászlóaljnál négy erőd századot állítottak fel. Az erőd századok disszlokálása: A 21/1. erőd század-parancsnoksága Gyergyóbékáson, feladata: Békás-szoros lezárása. A 21/2. erőd század-parancsnoksága Maroshévízen, feladata: Székpatak körüli területek biztosítása. A 21/3. erőd század-parancsnokság Borszéken, feladata: a Borszéki-hágó lezárása, és a 21/4. erőd század-parancsnoksága Gyegyótölgyesen, feladata: a Tölgyesi-szoros lezárása. 1943. X. 1-vel a Szabolcs-hadrend bevezetésével felállították a zászlóalj 5. és 6. erőd századát. A 21/5. erőd század-parancsnokság Gyegyótölgyesen települt, feladata a Balázsnaki-hágó lezárása volt. A 21/6. erőd század-parancsnoksága Palotailván került elhelyezésre, feladatul a maros völgyének lezárását kapta. Az új átszervezéseket követően a zászlóalj új 21/5. és 21/6. erőd századait átvette az újonnan felállításra kerülő 62. határvadász portyázó osztály. [A 62. portyázó osztályt 1943. évi hadrendben szerepel. Felépítését lásd az 1. hegyi dandárnál.] A zászlóalj málházott hegyi ágyús üteget kivonták a zászlóalj alárendeltségéből és az újonnan felállításra kerülő 2. székely hegyitüzér osztály-parancsnokságnak rendelték alá. Azonban állomáshelye továbbra is Gyegyótölgyes maradt.

A 24. határvadász zászlóalj felállította a 24/1. erőd századot, amely az Ojtoz-telepre települt. Feladata az Ojtozi-szoros lezárása volt. 1943. X. 1-vel állt fel a 24/2. hadrendi számmal Kásonújfalun a zászlóalj 2. erőd százada. Feladata az ellenséges erők kijutásának megakadályozása a Káson völgyéből a Csiki-medencébe. A zászlóalj málházott hegyi ágyús üteget kivonták a zászlóalj alárendeltségéből és az újonnan felállításra kerülő 1. székely hegyitüzér osztály-parancsnokságának rendelték alá. Állomáshelye továbbra is Kézdivásárhely maradt.

A 32. határvadász zászlóalj két erőd százada 1941-ben került felállításra. A 32/1. erőd század Úzvölgy-telepre települt, feladatul az Úz-völgyének lezárását kapta. A 32/2. erőd század Gyimesfelsőlokra települt, feladatát a Tatros-völgyének lezárása képezte. 1943-ban felállításra került a zászlóalj 3. erőd százada, a 32/3. hadrendi számmal. Parancsnoksága Gyimesfelsőlokon volt, feladatát a Tatros-völgy lezárása alkotta. A zászlóalj málházott hegyi ágyús üteget 1. székely hegyitüzér osztály-parancsnokságának rendelték alá. Állomáshelye továbbra is Gyimesfelsőlokon maradt.

1941-ben került felállításra a 33. határvadász zászlóalj négy erőd százada. Az erőd századok következő helyeken álltak fel: a 33/1. erőd század-parancsnoksága Marosbörgön, feladata: Borgói-hágó lezárása. A 33/2. erőd század-parancsnoksága Nagyliván, feladata: Ilva-völgye lezárása. A 33/3. erőd század-parancsnoksága Óradnán, feladata: Radnai-hágó lezárása. 1943-ban felállításra került a zászlóalj 4. erőd százada. 33/4. hadrendi számmal. Parancsnoksága Tihucára települt, feladata: Borgói-hágó lezárása. Ekkor a zászlóaljat hegyivadász zászlóaljjá szervezték át. Erőd századait átvette az újonnan felállított 62. (Kisilvai) portyázó osztály.

Loc.cit.

⁴⁰ Ez az erőd 20 székely határőr zászlóaljból állott: A zászlóaljak székhelye a következő volt: 1.-2. Gyergyószentmiklós, 3. Ditró, 4.Csikszépvíz, 5.Csikszentdomokos, 6.Csikszereda, 8.Kézdivásárhely, 10.Kovászna, 11.-12. Sepsiszentgyörgy, 13. Barót, 14. Székelyudvarhely, 15.Oklánd, 17.Székelykeresztúr, 18.Parajd, 19.Marosvásárhely, 20.Erdőszentgyörgy, 21.Ákosfalva, 22. Mezőmadaras, 27. Nyárádszereda. Ezen fegyveres erő feladata egy esetleges román támadás esetén a segítség beérkezéséig a határvadász alakulatok harcának támogatása volt.

HIM HL HM eln. op.cit. 42 000 / eln. 1/a. 1942. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak területi elhelyezése. ; HIM HL HM eln. op.cit. 43 000 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak elhelyezése. ; HIM HL HM eln. op.cit. 43 000 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség békehadrendje. ; HIM HL HM eln. op.cit. 43 100 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség békehadrendje. ; ILLÉSFALVI — SZABÓ — SZÁMVÉBER

⁴¹ A 9. csikszeredai határvadász dandár parancsnoksága alá 3 határvadász csoport-parancsnokság tartozott. A 65. határvadász csoport-parancsnokság Gyergyószentmiklósról települt. Alárendeltségében a 21. (Gyegyótölgyes) határvadász zászlóalj és az 1. és 2. gyergyószentmiklósi, és 3. ditrói székely határőr zászlóalj tartozott.

A 70. csikszeredai határvadász csoportnak a 32. (Gyimesfelsőlók) határvadász zászlóalj és a 4. (Csikszépvíz), 5. (Csikszentdomokos), 6. (Csikszereda) székely határőr zászlóaljak voltak alárendelve.

A 67. sepsiszentgyörgyi határvadász csoport-parancsnokság alá volt rendelve a 24. (Kézdivásárhely) és a 26. (Nagyberezna) határvadász zászlóaljak. (A 26. nagybereznai határvadász zászlóaljat útba indították Sepsiszentgyörgyre megerősítésül.) A két határvadász zászlóaljat a 8.kézdivásárhelyi, 10.kovásznai, 11.-12. sepsiszentgyörgyi és a 13. baróti székely határőr zászlóaljak támogatták.

A 9. határvadász dandár alárendeltségébe tartozott 59. (Tusnádfürdő) portyázó osztály két századdal és 7 őrssel. A határvadász zászlóaljak útegeiből felállították az 1. székely hegyi tüzérosztályt Csíkszeredán. Valamint még 12 erőd alosztály (az erődcsázadokat átszervezték és átnevezték).

A 69. marosvásárhelyi határvadász ezred megszűnt, leadott állományából két határvadász csoportot hoztak létre. A 68. székelyudvarhelyi székely határvadász csoport-parancsnokság alárendeltségében a 34. (Székelyudvarhely) határvadász zászlóalj és a 14. székelyudvarhelyi, 15. oklándi, 17. székelykeresztúri, 18. parajdi székely határőr zászlóalj tartoztak.

A 69. marosvásárhelyi székely határvadász csoport-parancsnokság alárendeltségében a 22. (Marosvásárhely), és a 23. (Beszterce) határvadász zászlóalj, és a 19. marosvásárhelyi, 20. erdőszentgyörgyi, 21. ákosfalvai, 22. mezőmadarasi, 27. nyárádszeredai székely határőr zászlóalj tartoztak.

A Székely Határvédelmi Erők parancsnoksága alá tartozott a 2. székely tüzérosztály 4-4 úteggel (állomáshely: Gyergyótölgyes, Dés, Marosvásárhely, Székelyudvarhely), a X. székely légvédelmi osztály (2 úteggel Ditrón), a 2. székely huszár század (ideiglenesen Szilágysomlón nyert elhelyezést), a X. székely utászászlóalj (Sepsiszentgyörgy), a X. székely híradó zászlóalj és a vonat (Csíkszeredán). A X. szám a Székely Határvédelmi Erők parancsnoksága átszervezésével tervbe vett új hadtest számát jelentette, ami a hadiesemények miatt nem valósult meg.

Loc.cit.

⁴² Az 1. hegyi dandár alárendeltségébe 3, majd 5 hegyi zászlóalj, 2 hegyi tüzér osztály, dandárközvetlen alakulatok és málházott vonat tartozott. A hegyi dandár hadtestköteléken kívüli, békében is csaknem hadilétszámon álló, azonnal mozgósítható seregetest volt. 1943. X. 1-vel az 1. hegyi dandár mintájára a 8. határvadász dandár csapataiból Munkács székhellyel felállították a 2. hegyi dandárt. Ugyancsak hegyi alakulatoknak lehet tekinteni azokat a határvadász zászlóaljakat, melyeket az 1939. és az 1940. évi átszervezések során helyeztek át Kárpátaljára, illetve Észak-Erdélybe és a Székelyföldre, s kezdték meg hegyi felszereléssel való ellátásukat. A hegyi felszerelésű határvadász zászlóalj nevé hivatalosan mindig határvadász zászlóalj maradt.

Az 1. hegyi dandár új állomáshelye Beszterce lett. 1943-ban a IX. kolozsvári hadtest alárendeltségébe helyezték. Öt zászlóaljból állt. A 2. naszódj, a 3. rahói, a 4. aknaszlatinai, a 12. borsai, és a 33. borgóprudi hegyivadász zászlóaljakból. Alárendeltségébe tartozott a 62. portyázó osztály, amelynek székhelye Ilva, azonban ideiglenesen Nagyilvára települt. A már megismert 33. portyázó százada Bányán települt 3 őrssel. A 2. zászlóalj 1. portyázó százada Borsán rendezkedett be, és 2 őrs tartozott alája. Az osztály alárendeltségében a 33-sok, már megismert 4 erődcsázada és a 2/1. Borsai erődcsázad tartozott. A Kisilvai erődcsázad is a dandár alá tartozott. Tüzérsége Máramarosziget, Rahó, Aknaszlatina, Beszterce helyőrségekben volt. Lovasszázada Nagybányán, utászszázada, híradó százada és a vonat Máramaroszigeten települ. Az itt felsorolt erők vettek részt a visszatért területek védelmében.

HIM HL HM eln. op.cit. 43 000 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség csapatainak elhelyezése. ; HIM HL HM eln. op.cit. 43 000 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség békehadrendje. ; HIM HL HM eln. op.cit. 43 100 / eln. 1/a. 1943. A Magyar Királyi Honvédség békehadrendje. ; ILLÉSFALVI — SZABÓ — SZÁMVÉBER ; KESERŐ

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:**MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK**

- CLAUSEWITZ — Karl von CLAUSEWITZ: *Vom Kriege*. [A háborúról.] Ford.: HAZAI Samu. Budapest, 1917², Atheneum. 586 p.
- CSIMA — CSIMA János (szerk.): *Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához 1938-1945*. Budapest, 1961, Zrínyi Katonai Kiadó. 423 p.
- DOMBRÁDY — TÓTH — DOMBRÁDY Lóránd— TÓTH Sándor: *A Magyar Királyi Honvédség 1919-1945*. Budapest, 1987, Zrínyi Katonai Kiadó. 461 p. HU-ISBN 963 32 6359 X.
- VARGYAI — VARGYAI Gyula: *A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években*. Budapest, 1983, Akadémia Kiadó. 190 p. HU-ISBN 963 05 3085 6.
- ILLÉSFALVI — SZABÓ — SZÁMVÉBER — ILLÉSFALVI Péter — SZABÓ Péter — SZÁMVÉBER Norbert: *Erdély a hadak útján 1940-1944*. Budapest, 2006, Püldo Kiadó 2000. 216 p. HU-ISBN 978 963 94 7775 9.

TANULMÁNYOK

- BENCSIK — BENCSIK Péter: A kisebb határszéli forgalom Magyarország és a szomszédos államok közt 1898-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini)*, XIII. évf. (2007) 16.sz. 15-24.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A rendvédelmi szakképzés története*” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- CSÜLLÖG: Történeti régiók két földrajzi térben (Délvidék: Kárpát-medence és/vagy Balkán). — CSÜLLÖG Gábor: Történeti régiók két földrajzi térben (Délvidék: Kárpát-medence és/vagy Balkán). 268-273.p. In GULYÁS László (szerk.): *A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására (VIKEK) Évkönyve 2009*. Szeged – Kaposvár, 2009, Virtuális intézet Közép-Európa Kutatására. HU-ISSN 2061-0118.
- CSÜLLÖG: A Kárpát-medencei államter problémái Trianon után. — CSÜLLÖG Gábor: A Kárpát-medencei államter problémái Trianon után. *Közép-Európai Közlemények*, III.évf. (2010) 11.sz. 56-61.p. HU-ISSN 1789-6339.
- CSÜLLÖG: A Közép-Európai Duna-völgy történeti földrajzi jellemzői. — CSÜLLÖG Gábor: A Közép-Európai Duna-völgy történeti földrajzi jellemzői. *Közép-Európai Közlemények. Történezetek, geográfusok és regionalisták folyóirata.*, V.évf. (2012) 3-4.sz. 137-146.p. HU-ISSN 1789-6339.
- ILLÉSFALVI — ILLÉSFALVI Péter: A hegyi csapatok megszervezése a Magyar Királyi Honvédségnél 1939-1940. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCIII.évf. (2000) 4.sz. 743-765.p. HU-ISSN 0017-6540.
- KESERŰ — KESERŰ István: A magyar pártállam határőrizete 1945-1956. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, HU-ISSN 1216-6774. XXIII. évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 111-128.p. A tanulmány korábbi változata 2011. november 11-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar rendvédelemben*” című XXVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban — PARÁDI József: Határőrizeti metodika a két világháború közötti Magyar Királyságban. *Rendészeti Tanulmányok*, III.évf. (1994) 2.sz. 84-126.p. HU-ISSN 1216-5018.
- PARÁDI : A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. — PARÁDI József: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. *Határőrségi Tudományos Közlemények*, IV.évf. (1994) 1.sz. 4-23.p. HU-ISSN —
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. A magyar határőrizeti struktúra változásai a két világháború között. *Főiskolai Figyelő Plusz*, V.évf. (1994) 4.sz. 391-404.p. HU-ISSN 0866-4404.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V.évf. (1995) 6.sz. 65-74.p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI: A magyar határőrizet 1867-1945. — PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867-1945. *Határőrségi Tanulmányok*, V. évf. (1997) 1. sz. különszáma. 11-35. p. HU-ISSN —
- PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a II. világháborúig. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a II. világháborúig. *Határőrségi Tanulmányok*, VII.évf. (1999) 5.sz. különszám 27-48.p. és 14 melléklet. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIX. évf. (2010) 22. sz. 77-91.p. A tanulmány korábbi változata 2008. október 10-én Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „Másfél évszázad rendszerváltozásainak hatásai a nemzeti rendvédelmünkre” című XXII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében. — PARÁDI József: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI. évf. (2011) 24. sz. 100-118. p. A tanulmány korábbi változata 2009.december 3. Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. — PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXII.évf. (2012) 26.sz. 81-104.p. HU-ISSN 1216-6774.
- PARÁDI: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza. — PARÁDI József: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIII. évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 141-154.p. HU-ISSN 1216-6774.
- PARÁDI: A dualizmuskori és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete. — PARÁDI József: A dualizmuskori és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini)*, XIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 71-80.p. HU-ISSN 1216-6774.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Vámőrség a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Vámőrség a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini)*, XIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 81-98.p. HU-ISSN 1216-6774.

KÉZIRATOK

- PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990. 264 p. + 562 p. melléklet.

LEVÉL-IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

- HIM HL HM-eln. — Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Levéltár Honvédelmi Minisztérium elnökségi iratok gyűjteménye.